

УДК 37.048.45

DOI: 10.15587/2519-4984.2018.123901

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ НА ІТ-СПЕЦІАЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В СОЦІАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

© Н. О. Пономарьова

В дослідженні проаналізовано дані щодо функціонування та розвитку ринку праці в Україні в сучасних умовах; досліджено поточний стан кадрового забезпечення ІТ-галузі в Україні; висвітлено практичні проблеми педагогічної підтримки професійного самовизначення школярів в напрямі ІТ-спеціальностей. Обґрунтовано, що у структурі професійної діяльності учителя інформатики професійна орієнтація школярів на ІТ-спеціальності повинна займати виключне місце

Ключові слова: ринок праці, ІТ-галузь, кадрове забезпечення, профорієнтація школярів, ІТ-спеціальності, учитель інформатики

1. Вступ

Міжнародна організація ООН з питань освіти, науки і культури ЮНЕСКО визначає професійну орієнтацію як допомогу особистості у використанні власних, притаманних їй особливостей, надання можливості розвивати їх так, щоб вона була спроможною обирати для себе галузі навчання і праці в ході мінливих умов її життя, була, з одного боку, корисною суспільству, а з іншого – досягла самореалізації [1].

Слід зазначити, що зміни, які наразі відбуваються в економічній, соціальній, політичній, духовній сферах життя українського суспільства, ускладнюють процес професійного самовизначення молоді. Перш за все, це пов'язано із об'єктивними проблемами функціонування ринку праці в Україні. Фахівці відзначають, що ринок праці є найскладнішим та найдинамічнішим елементом ринкової економічної системи. Його стан залежить як від загальної економічної ситуації в країні, так і від традиційно усталених особливостей участі населення в економічній діяльності, можливостей вибору ним видів економічної діяльності та системи цінностей, які превалюють у суспільстві [2]. Отже, на розвиток ринку праці впливають не лише інтереси працівників та роботодавців, а й усі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси у суспільстві. В цьому ракурсі постають особливо актуальними питання вивчення особливостей здійснення професійної орієнтації школярів в напрямі найбільш затребуваних з урахуванням тенденцій суспільного розвитку ІТ-спеціальностей.

2. Літературний огляд

Проблеми професійної орієнтації як системи заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення особистості, є предметом цілої низки наукових психолого-педагогічних розвідок, присвячених дослідженню цього поняття у різних контекстах та напрямках: соціологічному, психологічному, філософському, педагогічному та інших.

Щодо профорієнтаційної роботи на ІТ-спеціальності, то, зараз існує обмаль робіт, присвячених вивченню даної проблеми. Так, серед досліджень вирізняється наукова робота, у якій, на підставі вивчення питання підготовки майбутніх учителів інфо-

рматики до профорієнтаційної роботи, було визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в сучасному інформаційному просторі та науково обґрунтовано модель такої підготовки [3].

Загальнопедагогічні дослідження проблем профорієнтації не повною мірою враховують притаманні сьогоденню динамічні зміни в суспільстві, на ринку праці, у світі професій, мають не конкретизований стосовно сфери професійної орієнтації характер. Низка показників, таких як високий рівень безробіття, плинність кадрів, незадоволеність випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів одержаною спеціальністю тощо, вказують на невисоку ефективність системи професійної орієнтації в Україні й актуалізують пошук нових підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення молоді у вказаному напрямі.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – дослідити проблему професійної орієнтації школярів на ІТ-спеціальності в Україні в соціальному контексті.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

- проаналізувати дані щодо функціонування та розвитку ринку праці в Україні в сучасних умовах;
- дослідити поточний стан кадрового забезпечення ІТ-галузі в Україні;
- вивчити практичні проблеми педагогічної підтримки професійного самовизначення школярів в напрямі ІТ-спеціальностей.

4. Аналіз проблеми професійної орієнтації школярів в сучасних умовах суспільного розвитку

В Україні (як і у всьому світі) спостерігається несприятлива економіко-демографічна тенденція, пов'язана із старінням населення (рис. 1) та трудовою міграцією за кордон працездатного населення.

На цьому фоні експерти відзначають зниження рівня зайнятості населення, зростання кількості безробітних (рис. 2), професійно-кваліфікаційний дисбаланс та неоднорідність кон'юнктури на ринку праці, неефективну зайнятість населення.

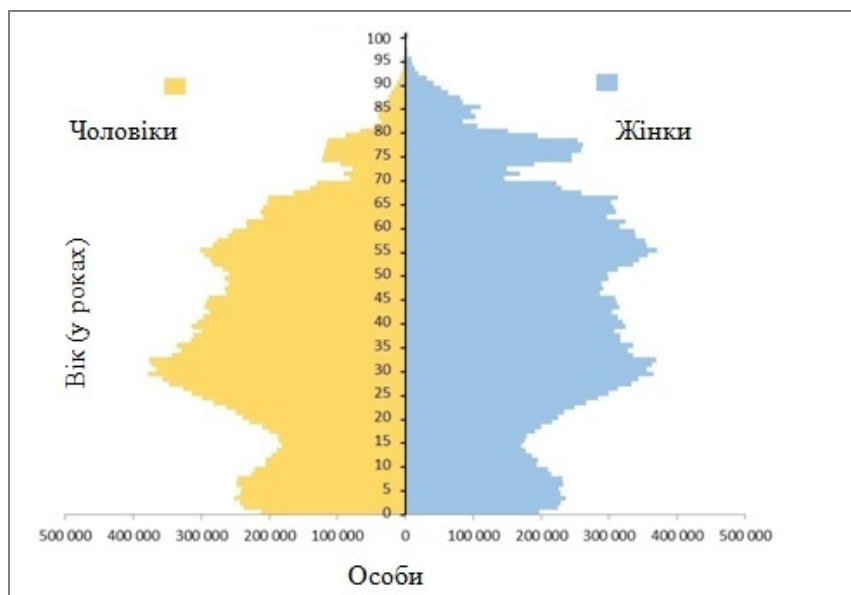

Рис. 1. Віковий розподіл населення України (станом на 1 січня 2017 р.) [4]

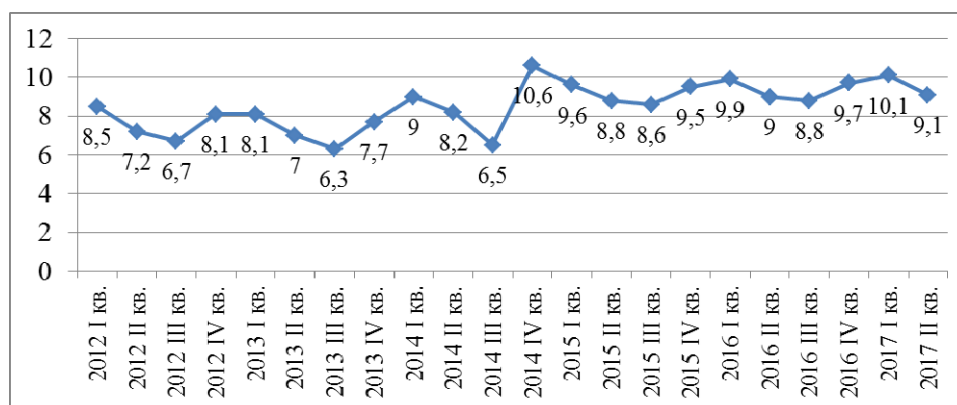

Рис. 2. Динаміка рівня безробіття населення України віком 15–70 років (у % до кількості економічно активного населення) [4]

З іншого боку, статистичні дані свідчать, що відносно новою рисою розвитку українського ринку праці протягом останнього десятиріччя є доволі значна активізація молоді у пошуках роботи, що, на погляд фахівців, означає певну трансформацію психології українців на ринку праці, їх більш реалістичне ставлення до роботи та націленість на кар'єрне зростання. Явним показником таких змін є зниження в Україні рівня безробіття серед молоді у віці до 25 років: з 23,1 % у I півріччі 2016 р. до 17,8 % у I півріччі 2017 р. [5].

Водночас, протягом 2017 р. тривало зростання попиту на робочу силу (близько 27 %) майже в усіх видах економічної діяльності та серед усіх професійних груп, про що свідчать дані Державної служби зайнятості України та приватних сайтів пошуку роботи [4, 5].

При цьому, динаміка кількості вакансій у розрізі видів діяльності суттєво відрізнялася (рис. 3): тривало прискорення зростання кількості вакансій в ІТ-галузі, сферах дизайну, спорту, діловодства, страхування та юриспруденції (частка вакансій у цих видах діяльності на початок вересня перевищувала 20 % від загальної кількості), а у більшості інших видів діяльності зростання кілько

сті вакансій сповільнилося (найбільше – у медицині та фармацевтиці, видавничій справі та поліграфії, бухгалтерії тощо) [5].

У контексті нашого дослідження важливо врахувати, що в останні роки питання задоволення попиту у професійних фахівцях особливо гостро поставило перед ІТ-індустрією – найрозвинутішим та найбільшим за обсягом сегментом інноваційної економіки України, що стабільно демонструє позитивну динаміку розвитку. ІТ-галузь визнають двигуном економічного зростання – у 2016 році вона вийшла на третє місце в загальному переліку українського експорту, а три вітчизняні ІТ-компанії за підсумками 2016 року увійшли до першої двадцятки рейтингу «Топ-100 кращих компаній України за фінансовими показниками» [6]. Якщо врахувати, що за підсумками перших десяти місяців 2017 року ІТ-компанії України принесли до бюджету країни податків на суму біля 6,5 мільярдів гривень, то стабільний розвиток галузі якнайкраще впливає на економіку країни [4]. За різними оцінками, в Україні сьогодні нараховується майже 100 тис. ІТ-фахівців, які генерують дохід понад 3 мільярди доларів, і попит на таких фахівців не припиняє зростати (рис. 3).

За даними експертів (Світового банку, компанії PwC, Національного банку України, Державної служби статистики) обсяг експорту українських ІТ-сервісів коливається від 1,6 до 3,6 мільярдів доларів [7]. Згідно з прогнозами, до 2025 року ІТ-галузь за розміром фінансового прибутку може досягнути рів-

ня 8,4 мільярдів доларів, а кількість робочих місць збільшиться у майже 2,5 рази – до понад 240 тисяч осіб [7].

Разом з тим, серед головних обмежень та викликів для ІТ-індустрії в Україні є гострий кадровий дефіцит (рис. 4).

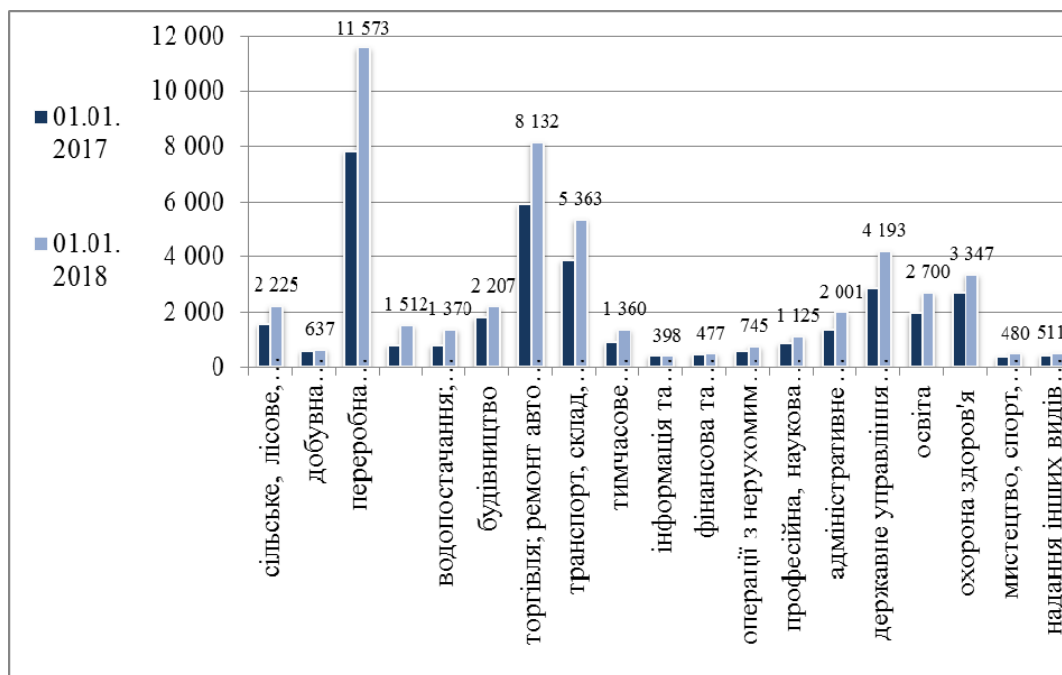

Рис. 3. Кількість вакансій на ринку праці в Україні за видами економічної діяльності (у порівнянні 01.12.2016 р. та 01.12.2017 р.) [5]

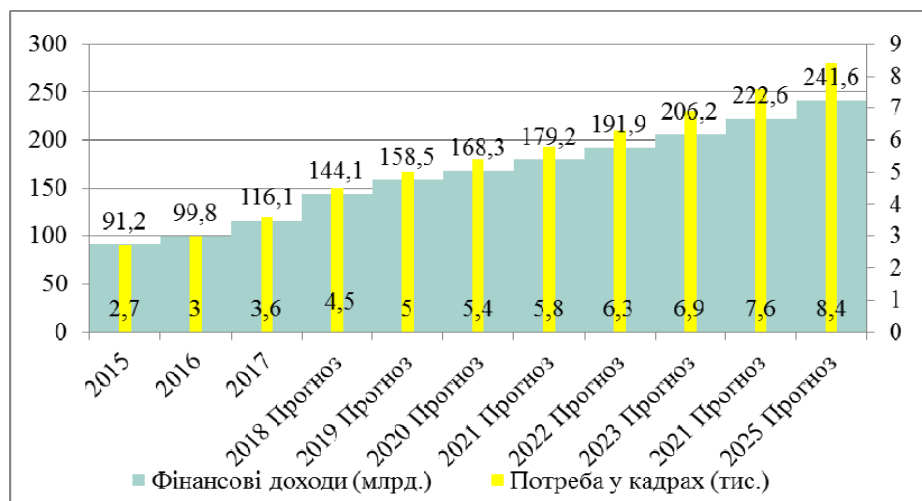

Рис. 4. Динаміка розвитку ІТ-галузі в період з 2015 р. до 2025 р. [8]

В Україні відзначається нестача кадрів по ІТ-спеціальностям – на кінець 2016 р. було відкрито до 20 тисяч вакансій [9]. Хоча українські вищі навчальні заклади випускають щорічно близько 15 тисяч ІТ-фахівців, не всі з них відповідають вимогам ринку та, як наслідок, вимушено проходять перекваліфікацію на різноманітних ІТ-курсах (наприклад, у ІТ-школах у 2016 році навчалося близько 24 тисяч слухачів). ІТ-компанії в свою чергу створюють власну базу для професійної підготовки та розвитку своїх спеціалістів. Проте, навіть вони відзначають, що дійсно якісне кадрове поповнення ІТ-бізнесу вимагає свідомої зав-

часної підготовки молоді до вибору відповідного фаху, а отже належної роботи з професійної орієнтації випускників шкіл на ІТ-спеціальності.

Отже, розвиток ІТ-індустрії є можливим лише завдяки наявності висококваліфікованих кадрів відповідного профілю підготовки - найбільш, на думку експертів, важливої складової продуктивних сил України, найбільш значущого ресурсу інноваційного розвитку країни.

Кризові явища у суспільстві обумовлюють руйнацію традиційних цінностей, пов'язаних із повагою до праці та критеріями професійного вибору,

спричинюють втрату зв'язків між середньою освітою, професійною освітою, професійною працею. За даними експертів, більшість випускників загальноосвітніх шкіл не мають чіткої життєвої перспективи, більше ніж 30 % з них перебувають у стані стресу, пов'язаного із складнощами соціалізації та професійного вибору [10].

У 2014–2015 та 2015–2016 навчальних роках нами було проведено опитування учнів одинадцятих класів шкіл Харкова та Харківської області з проблеми вибору ними майбутньої професії (загальна кількість 375 осіб – 180 та 195 учнів у вказані навчальні роки відповідно). Опитування засвідчило, що старшокласники утруднюються з обранням напряму майбутньої професійної діяльності. Хоча анкетування проводилося всередині II семестру випускного класу, близько 7 % школярів вказало на повну на даний момент невизначеність із вибором професії, а ще 10 % обрали в якості напрямів своєї майбутньої професійної діяльності більше ніж три неспоріднених. Крім того, 35 % анкетованих відмітили, що вирішальним фактором у виборі професії для них є погляди батьків, членів родини та друзів. І лише 6 % відзначили в якості такого власні уподобання. Серед тих, хто на момент опитування визначився із професійним вибором, 16 % не мали повної інформації про вищі навчальні заклади, де вони можуть здобути обраний фах. Взагалі, основними джерелами професіографічної та іншої профорієнтаційної інформації у 54 % випускників виявилися родина і батьки, а також Інтернет-сайти вищих навчальних закладів. Лише 17 % анкетованих визначили як корисні спеціальні заходи з профорієнтації (лекції, тренінги, індивідуальні консультації, тестування та діагностика схильностей та можливостей особистості) та виявили бажання взяти участь у таких заходах у подальшому. Усі інші вказали на цілковиту достатність, на їх думку, для вибору професії відвідування днів відкритих дверей у вищих навчальних закладах та перегляду їх рекламних матеріалів, екскурсій до підприємств та установ, зустрічей з представниками професій.

Натомість, правильний і своєчасний вибір професії у шкільному віці за оцінками фахівців в 2–2,5 рази зменшує в подальшому плінність кадрів на виробництві, на 10–15 % підвищує продуктивність праці, в 1,5–2 рази знижує вартість підготовки кадрів [11].

Певною мірою подолати вказані труднощі має впровадження у 10–11–12 класах профільного навчання, яке за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу має дати змогу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення. Тут слід зважити, що необхідною умовою переходу до профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, є належна допрофільна підготовка учнів, починаючи не пізніше, ніж з 8-го класу. Проведення такої роботи задля успішного вибору школярами профільно навчання та їх психолого-педагогічної підготовки до навчання у старшій

школі є складною та недостатньо розробленою проблемою. З іншого боку, згідно з поточними планами реформування системи освіти передбачається, що фундаментальні зміни в старшій школі в напрямку профілізації почнуть діяти лише з 2027 р., а отже перший випуск школярів оновленої профільної школи відбудеться лише у 2030 р.

Ця перспектива є вкрай далекою і відкладання вирішення питань розбудови ефективної системи профорієнтаційної роботи зі школярами лише сприятиме посиленню дисбалансу на ринку праці, а враховуючи вищевикладене, спричинить збільшення відставання економіки України від розвинених країн світу.

5. Результати дослідження

Загострення суспільних проблем спричинює зростання значущості ефективного вирішення проблеми успішного професійного самовизначення шкільної молоді. Питання підтримки успішного професійного самовизначення молоді в цілому і, особливо, в сфері інформаційно-комунікаційних технологій стає питанням економічного становлення, незалежності України та вкрай необхідного країні цивілізованого входження до європейської та загальноосвітньої економічної спільноти. Педагогічна підтримка професійного самовизначення учнів має бути серед нагальних завдань шкільної освіти. У вирішенні цієї проблеми ключова роль належатиме учителю, який надає цілеспрямовану допомогу школяреві в його особистісному зростанні, соціальній адаптації та прийнятті рішення щодо вибору професії.

Одним із шляхів розв'язання вказаних проблем може стати також і цілеспрямована та системна підготовка випускників шкіл до свідомого вибору професії в ІТ-галузі, яка має бути пріоритетною сферою здійснення учителем інформатики профорієнтаційної роботи. Вчитель інформатики повинен усвідомлювати свою виключну роль у сприянні професійного самовизначення школярів в напрямі ІТ-професій та бути вмотивованим, активним, цілеспрямованим та наполегливим до здійснення такої профорієнтаційної роботи.

6. Висновки

1. Проблема ефективної професійної орієнтації випускників шкіл через об'єктивні фактори, пов'язані з демографічними та іншими суспільними кризами, не може бути вирішена стихійно, а потребує спільної роботи закладів середньої освіти, вищих навчальних закладів, центрів профорієнтації, представників роботодавців тощо.

2. Підготовка висококваліфікованих фахівців ІТ-індустрії є об'єктивною потребою розвитку української та світової економіки. Недостатня ефективність підготовки фахівців для ІТ-галузі перешкоджає використанню потенційно наявного в Україні фактору доступності кваліфікованих кадрових ІТ-ресурсів як її конкурентної переваги і чинника економічного зростання.

3. Випускники шкіл виявляються не готовими до успішного професійного самовизначення

в ІТ-сфері. У структурі професійної діяльності учителя інформатики професійна орієнтація шко-

лярів на ІТ-спеціальності повинна займати важливе місце.

Література

1. Журавльова Л. С., Червоненко К. С. Профорієнтаційна робота з підлітками як умова їх успішної соціалізації // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2013. № 2. С. 161–165.
2. Федунчик Л. Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення // Ринок праці та зайнятість населення. 2016. № 2. С. 31–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_2_8
3. Шліхта Г. О. Підготовка майбутніх учителів інформатики до профорієнтаційної роботи із старшокласниками в сучасному інформаційному просторі: дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2009. 262 с.
4. Державна служба статистики. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Кулицький С. Проблеми розвитку ринку праці в Україні // Україна: події, факти, коментарі. 2017. № 21. С. 56–69. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3189:rinok-pratsi-v-ukrajini-2&catid=64&Itemid=376
6. Яровая М. В топ-20 компаний Украины по финансовым показателям впервые вошли сразу три IT- компании. 2017. URL: <https://ain.ua/2017/11/22/v-top-20-kompanij-ukrainy-po-finansovym-pokazatelyam-vpervye-voshli-srazu-tri-it-kompanii>
7. Результати дослідження PwC: український IT-ринок щорічно зростає, але є ризик стагнації. URL: <https://www.imena.ua/blog/pwc-about-it-ua/>
8. Державна служба зайнятості. Офіційний сайт. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>
9. Украинский IT-рынок: итоги 2016 и перспективы 2017. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/2016-summary/>
10. Шенкаренко О. В. Профорієнтація учнів загальноосвітньої школи як елемент розвитку продуктивних сил суспільства // Теорія та практика державного управління. 2009. № 4. С. 298–304.
11. Проблема професійного самовизначення молоді. URL: <http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/30006/>

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Олфіренко Н. В.

Дата надходження рукопису 18.01.2018

Пономарьова Наталія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра початкової, дошкільної та професійної освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002
E-mail: ponomna@gmail.com

УДК 378.091.3:[7.05:63.071.1]-028.77

DOI: 10.15587/2519-4984.2018.123873

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ-КОНСТРУКТОРІВ

©А. Ю. Семенюк

У статті здійснено аналіз результатів формувального експерименту щодо впровадження у процес професійної підготовки майбутніх художників-конструкторів методики формування художньої культури. Визначено сутність художньої культури майбутніх художників-конструкторів. Охарактеризовано складові компоненти досліджуваного явища. Представлені педагогічні умови формування художньої культури майбутніх художників-конструкторів. Розкритий зміст методики формування художньої культури майбутніх дизайнерів. Обґрунтовано результати апробації методики формування художньої культури майбутніх художників-конструкторів

Ключові слова: культура, дизайнери, методика, модель, компонент, тренінг, програма, умови, структура, художники

1. Вступ

Останнім часом у сучасному суспільстві все більше уваги приділяється відповідності професійних якостей фахівця займаній посаді. Це, насамперед, свідчить про виклик суспільства закладам освіти, що здійснюють професійну підготовку майбутніх спеціалістів. Особливо гостро постає питання професійної відповідності до фахівців мистецьких спеціальностей, які мають бути спрямовані не лише на вирішення завдань формотворення, але й зобов'язані забезпечити умови становлення художньої культури особистості, яка являє собою складне утворення, що включає сукупність художніх

здатностей у мистецькій галузі, усвідомлені почуття, мотиви художньої діяльності, готовність до реалізації творчого потенціалу через гармонійне перетворення дійсності та внутрішнього світу для продуктивного здійснення навчальних і професійних функцій. Тому в останні роки провідною ідеєю професійних закладів освіти, що здійснюють підготовку майбутніх художників-конструкторів є створення умов для зростання кваліфікованих кадрів із високим рівнем художньої культури, які спроможні творчо виконувати свої функціональні обов'язки та допомагати розвиватися суспільству у культурному напрямку.